

Czy Putin „mówi Duginem”? Porównanie myśli politycznej Aleksandra Dugina z myślą Władimira Putina w świetle radykalizacji światopoglądu prezydenta Federacji Rosyjskiej

Does Putin “speak Dugin”? A Comparison of Alexander Dugin’s Political Thought with the Ideology of Vladimir Putin in Light of the Radicalization of the Russian President’s Worldview

Abstract:

The aim of this article is to determine the level of correlation between the political thought of Alexander Dugin and Vladimir Putin throughout their activities. By characterizing the political thought of Alexander Dugin and Vladimir Putin and referring to the evolving views of the President of the Russian Federation, we are able to assess the extent to which the political thought of the subjects under study converges. Through an analysis of the content of Alexander Dugin’s publications and Vladimir Putin’s speeches, we indicate that there is convergence in the fundamental goals of both subjects, which is the restoration of Russia’s great power position. However, we point out that Dugin’s political thought is significantly more elaborate, making its implementation seem impossible. Additionally, Dugin’s imperial plans encompass a wider geographic scope beyond the Soviet and former Eastern Bloc areas. There is also a difference in the interpretation of Russia’s invasion of Ukraine in 2022. Putin’s narrative suggests it was a preemptive strike aimed at forcing the West to accept Russian claims. Dugin, on the other hand, interprets the invasion as an emanation of the Radical Subject – the Godbearer – and sees it in a wider metaphysical context.

Keywords: Alexander Dugin, geopolitics, empire, political thought, Russia, Vladimir Putin

Słowa kluczowe: Aleksander Dugin, geopolityka, imperium, myśl polityczna, Rosja, Władimir Putin

Aleksander Dugin w polskich mediach jest przedstawiany jako ideolog Kremla. Wskazuje się, że Władimir Putin miał przyjąć założenia ideologiczne Dugina i rozpocząć ich

realizację (Szczepańska, 2022). Kolejną kwestią, na którą zwracają uwagę media, jest rzekoma bliska współpraca Dugina z Putinem, co miałyby czynić go „współczesnym Rasputinem” (Klimek, 2022). Bywa on także określany mianem „mózgu Kremla”, „kremlofskim psem łańcuchowym”; dziennikarze twierdzą, jakoby myśl Dugina miała dotrzeć na Kreml, a jej założenia głosi nie tylko Putin, lecz także m.in. Dmitrij Pieskow (Onet.pl, 2022). Wskazane wątki przewijają się regularnie w polskiej publicystyce (Gazeta.pl, 2022; Witkowski, 2022).

Chociaż Aleksander Dugin jest kreowany na ideologa Kremla, to nie ma dowodów na jakiegokolwiek powiązania rosyjskiego filozofa z administracją prezydenta Putina, na co też wskazuje Roman Bäcker (2023) w recenzji zbioru tekstów Dugina. Nie ulega wątpliwości, że Rosjanin aktywnie działa na wielu polach – jest politologiem, geopolitykiem, współtworzył Partię Narodowo-Bolszewicką, organizacje ukierunkowane na promowanie eurazjanizmu w Rosji i poza nią, w tym Międzynarodowy Ruch Eurazjatycki, a także jest zawodowo związany z Moskiewskim Uniwersytetem Państwowym im. Łomonosowa od roku 2008. W latach 2009–2014 kierował Katedrą Socjologii Stosunków Międzynarodowych (Karczewski, 2017; Sykulski, 2019). Został usunięty z uniwersytetu w roku 2014 z powodu nawoływania do pełnoskalowej inwazji na Ukrainę oraz mordowania Ukraińców (Hu, 2023). Jeśli więc Dugin byłby ideologiem Kremla, to niezrozumiałe i nieuzasadnione byłoby posunięcie kremlofskiego ośrodka władzy, które doprowadziło do marginalizacji Dugina oraz jego środowiska.

Celem niniejszego tekstu jest dokonanie charakterystyki myśli politycznej Aleksandra Dugina oraz Władimira Putina. Osiągnięcie celu pozwoli nam odpowiedzieć na następujące pytanie: w jakim stopniu myśl polityczna Dugina jest zbieżna z myślą polityczną Putina? W tekście autor korzysta z przemówień prezydenta Federacji Rosyjskiej, tekstów sygnowanych nazwiskiem Aleksandra Dugina oraz opracowań naukowych.

Myśl polityczna Aleksandra Dugina

Piotr Eberhardt (2010) wskazuje, że motywem przewodnim myśli politycznej Dugina jest stworzenie uzasadnienia ekspansji politycznej oraz militarnej Rosji, która ma się stać dominującą siłą na kontynencie eurazjatyckim. Iwona Massaka (2001, s. 174–195) określa Dugina mianem eurazjaty *par excellence*. Zauważa, że Dugin przypisuje Rosji mesjanistyczną rolę polegającą na zwalczeniu atlantyzmu, uwolnieniu spod jego wpływu możliwie jak największego obszaru i otoczeniu go opieką świata eurazjańskiego, tellurokratycznego. Jest zagorzałym przeciwnikiem wszelkich mondialistycznych projektów. Według badaczki projekt Dugina graniczy z fantastyką ze względu na jego maksymalistyczny charakter. Massaka zaznacza jednak, że nie jest to

sprzeczne z historycznym rozwojem eurazjatyizmu, którego ideologowie stale dbali bardziej o stworzenie mocnych intelektualnych fundamentów aniżeli możliwość jego praktycznego zastosowania.

Dugin jest uosobieniem formacji antyzachodniej, antyliberalnej oraz – jak twierdzi Ryszard Paradowski (2001, s. 227–229) – formacji zorientowanej na restaurację dawnej potęgi Rosji. Myśl Dugina ma rdzeń geopolityczny, który jest głównym zainteresowaniem rosyjskiego myśliciela. W kontrze do zwycięskiego liberalizmu, ale także wobec komunizmu i faszyzmu, stworzył Czwartą Teorię Polityczną, która ma być alternatywą dla zastanej rzeczywistości epoki postmodernizmu. Rosyjski geopolityk jest też krytykiem koncepcji państwa narodowego i opowiada się za restauracją zasady Imperium, określa Rosjan mianem narodu imperialnego, jest zagorzałym przeciwnikiem czynienia z Rosji państwa narodowego (Nowicki, 2020, s. 342–343).

Rozbudowaną interpretację myśli Dugina przedstawia Krzysztof Karczewski. Wskazuje on na występującą diadę dwóch wrogich sobie światów. Pierwszym jest świat morza – talassokratyczny, afirmujący Zachód i nowoczesność, liberalny porządek polityczno-społeczny oraz liberalizm ekonomiczny. W opozycji staje świat tellurokratyczny – afirmujący Wschód oraz świat tradycji, oparty na antyliberalizmie, kolektywizmie. Kolejnym poziomem światopoglądu Dugina jest poziom geopolityczny wskazujący na podział Wschód–Zachód, gdzie ideologia „nowego światowego porządku” daje bezwzględny priorytet krajom historycznego oraz kulturowego Zachodu. Wschód z kolei wiąże się z wyrażaniem solidarności z krajami geograficznie oraz kulturowo wschodnimi. Podział objawia się także w kwestii etnicznej – kosmopolityczny Zachód dokonuje rozmycia ras, narodów, etnosów oraz kultur, podczas gdy Wschód broni wielkiego nacjonalizmu imperialnego i zwalcza „mały nacjonalizm”. Dugin jest zwolennikiem zachowania etnopluralizmu, lecz możliwość zachowania własnej kultury i tradycji nie jest tożsama z prawem do samostanowienia, gdyż Dugin jest zwolennikiem imperium, a nie państw narodowych. Podział przejawia się również w kwestii religijnej – Wschód broni autentycznej duchowości i tradycji, która znajduje się na Wschodzie, podczas gdy Zachód głosi nadejście „nowej religijności”. Koncepcja Dugina jest wewnętrznie spójna i udziela odpowiedzi na wszelkie pytania *stricto* polityczne (Karczewski, 2017, s. 460–478).

Michał Soska (2009, s. 26) zaznacza, że część postulatów eurazjańskich realizował Władimir Putin w trakcie swojej pierwszej i drugiej kadencji. Dugin także od początku darzył Putina dużą sympatią, miał on bowiem symbolizować powstrzymanie upadku Rosji i odbudowę jej pozycji międzynarodowej – stawiając w ten sposób Putina w opozycji do Borysa Jelcyna, który przez Dugina stale jest postrzegany jako symbol upadku i destrukcji. Dugin jednak nie jest sympatykiem otoczenia prezydenta Putina. Interesującym faktem są także związki Dugina z rosyjskim korpusem oficerskim.

Publikacje były wydawane m.in. przez rosyjski sztab generalny, w związku z czym Soska wskazuje na dwie możliwości – albo armia sympatyzowała z Duginem, albo Rosjanie po prostu nie mogli pogodzić się z utratą imperium (Soska, 2009, s. 65). Badacz uważa także, że nie należy działań Kremla interpretować jako realizacji założeń Dugina lub Lwa Gumilowa – eurazjatyzm jest jednym z wielu nurtów w Rosji, które wyrażają tęsknotę za imperium (Soska, 2009, s. 35).

Roman Bäcker (2007, s. 195–214) zaznacza, że projekt Dugina jest imperializmem ekspansywnym, wymierzonym w amerykański mundializm, lecz w rzeczywistości jest przede wszystkim niezbyt dobrze maskowanym projektem mającym na celu uzasadnienie podboju – jeśli nie świata – to przynajmniej Eurazji. Dugin głosi także potrzebę rewolucji konserwatywnej, która ma przybrać charakter polityczny oraz metafizyczny. Eurazjaci są zobowiązani uświadomić sobie jej istotę, funkcję oraz cel. Rewolucja ma na celu złamanie liniowego rozwoju ludzkości i jej archetypem staje się „powrót”. W związku z tym rewolucja uzyskuje znaczenie wręcz religijne i staje się rewolucją przeciwko losowi – przeciwko współczesnemu światu, którego opanował antychryst. Sama koncepcja według Bäckera ma charakter ideokratyczno-autorytarny z wyraźnie występującymi elementami totalitarnej gnozy politycznej.

Dugin określa siebie mianem tradycjonalisty integralnego. Jak wskazują Anton Shekhovtsov i Andreas Umland (2009), duginizm w swoich założeniach wychodzi poza ramy definicji tradycjonalizmu. W swojej twórczości Dugin odwołuje się m.in. do René Guénona oraz Juliusa Evoli. Koncepcję geopolityczną z kolei tworzy, opierając się m.in. na twórczości Friedricha Ratzla oraz Karla Haushofera (Gołąbek, 2012, s. 124). Marlene Laruelle (2006, s. 6–7) wskazuje, że Dugin jest bardziej skłonny do wyrażenia uznania wobec twórczości zachodnich myślicieli podważających demoliberalny porządek. Rosyjski filozof odwołuje się często do myślicieli nurtu niemieckiej rewolucji konserwatywnej – Oswalda Spenglera, Carla Schmitta, Arthura Moellera van den Brucka, Ernsta Jüngera oraz narodowego bolszewika Ernsta Niekischa. Victor Shnirelman (2018) wskazuje, że myśl Dugina była badana pod względem konotacji faszystowskich, eurazjanizmu, geopolityki, związków z europejską Nową Prawicą oraz jej ezoterycznego i tradycjonalistycznego charakteru. Badacz podkreśla charakter „teorii konspiracji” myśli Dugina, która przybiera zsekularyzowany, eschatologiczny charakter, polegający na poszukiwaniu wroga, który nie jest konkretnie wskazany i jest określany jako „ciemne siły”.

Od roku 2020 Dugin zdaje się konkretyzować wspomniane „ciemne siły”, podkreślając ponadnarodowy charakter elit gromadzących się na Światowym Forum Ekonomicznym w Davos, dążących do realizacji „wielkiego resetu” (Dugin, 2022). O autorach manifestu „Wielkiego Resetu” Dugin pisze:

Wielki Reset ogłosiła garstka zdegenerowanych i ledwie dyszących globalistycznych starszków bliskich stanu demencji (Biden, pomarszczony łajdak Soros i spasiony Burger Schwab) oraz marginalne, zdegenerowane męty mające ilustrować możliwość oszałamiającej kariery otwartą dla każdego zera. Faktycznie, pracują dla nich giełdy i drukarki pieniędzy, złodzieje z Wall Street i narkomani-wynalazcy z Doliny Krzemowej (Dugin, 2022, s. 52).

Na przełomie lat 80. i 90. XX wieku Dugin rzeczywiście wyrażał sympatie wobec faszyzmu (Umland, 2007, s. 3). Rosyjski myśliciel był wówczas negatywnie nastawiony do rzeczywistości Związku Radzieckiego, która była pozbawiona duchowości, a on sam był zainteresowany ezoterycznym faszyzmem. Nawiązał wtedy kontakty z europejską Nową Prawicą (Shekhovtsov, 2015).

Podstawy geopolityki Dugin zaczyna od zdefiniowania pojęć i zarysowania sylwetek oraz koncepcji klasyków geopolityki, do których się odnosi. Poza wspomnianymi wcześniej Haushoferem i Ratzlem nawiązuje do myśli Rudolfa Kjelléna, Friedricha Naumanna, Halforda Mackindera, Alfreda Mahana, Paula Vidala de la Blache, Nicholasa Johna Spykmana, Carla Schmitta oraz Piotra Sawickiego, określając wskazanych powyżej teoretyków geopolityki mianem „ojców założycieli geopolityki”. W kolejnej części przedstawia współczesnych mu geopolityków oraz nurty – atlantyzmu, mondializmu, stosowanej geopolityki, geopolityki europejskiej Nowej Prawicy oraz neoeurazjanizm, za którego przedstawiciela uznaje Lwa Gumilowa (Dugin, 2019a, s. 21–124).

Dalej już konkretyzuje rolę Rosji, wykazując jej położenie i związek z przestrzenią, stosując geopolityczne kategorie. Rosja jest *heartlandem*:

Ze strategicznego punktu widzenia jest niezależną strukturą terytorialną, której bezpieczeństwo i suwerenność są identyczne z bezpieczeństwem i suwerennością całego kontynentu. [...] Tylko Rosja może działać w imieniu *heartlandu*, posiadając pełną podstawę geopolityczną. Jedynie jej strategiczne interesy są nie tylko bliskie interesom kontynentu, ale ściśle z nimi identyczne (Dugin, 2019a, s. 127–128).

Wskazuje, że jednym z najważniejszych celów geopolitycznych Rosji jest „gromadzenie imperium” – Rosja ma nie tylko przywrócić utracone regiony tzw. bliskiej zagranicy, lecz także odtworzyć sojusze z państwami Europy Wschodniej oraz włączyć w nowy blok eurazjatycki Francję i Niemcy – Dugin sugeruje bowiem rzekome dążenie Paryża oraz Berlina do „uniezależnienia się” od struktur NATO – a także państwa znajdujące się na wschodzie – Iran, Japonię oraz Indie. Warto podkreślić, że nie wymienia tu Chin. Kolejnym elementem jest dążenie do uzyskania przez Rosję dostępu do ciepłych mórz. Rosja, według Dugina, jest geopolitycznie „zakończona” tylko na wschodzie i północy, sięgając zimnych mórz, lecz dla geopolitycznego „zakończenia”

konieczne jest uzyskanie dostępu do wód na południu i zachodzie, co nie musi odbyć się poprzez ekspansję i aneksję – Dugin twierdzi, że do tego wystarczą same sojusze z kontynentalnymi potęgami Europy oraz Azji (Dugin, 2019a, s. 131–135).

Naród rosyjski, według Dugina, jest cywilizacyjną wartością stałą, jest zjednoczony kulturowo, etnicznie, psychologicznie oraz religijnie, w związku z czym stanowi historyczną wspólnotę. Federacja Rosyjska nie jest państwem o pełnoprawnym znaczeniu, pełni jedynie rolę przejściową. Rosjanie są odpowiedzialni za kontrolę północno-wschodnich terytoriów Eurazji, są obdarzeni szczególnym rodzajem religijności i kultury, różniącej się od katolicko-protestanckiego Zachodu, który Dugin postrzega jako całość kulturową oraz geopolityczną antytezę Rosji. Wskazuje, że strategiczne interesy Rosji są skierowane antyzachodnio, a w przyszłości niewykluczone, że skieruje się ona ku ekspansji cywilizacyjnej. Ekspansjonizm Rosji skierowany na budowę imperium określa mianem historycznej powinności – misją Rosji nie jest stworzenie państwa jednolitego etnicznie oraz rasowo. Rosja nie istnieje bez imperium. Zadaniem Rosjan jako „narodu niosącego Boga” jest więc dążenie do zaakceptowania specjalnego rosyjskiego światopoglądu jako ostatniego słowa w ziemskiej historii (Dugin, 2019a, s. 139–166).

Warto zwrócić uwagę na wskazaną przez Dugina korelację między geopolityką a geografią sakralną. Za Guénonem, który stwierdził, że współczesna chemia wzięła się z alchemii, a fizyka z magii, Dugin zauważa, że geopolityka jest produktem sekularyzacji geografii sakralnej i zajmuje miejsce pośrednie pomiędzy nauką tradycyjną a nauką świecką. Istotne dla koncepcji Dugina jest stworzenie kategorii „ubogiej północy”, która stanowi uosobienie drugiego świata, a więc Rosji. Dla Rosji jest to odrzucenie mondialistycznych projektów „bogatej północy” oraz archaizacji świata „biednego południa”. Uboga północ ma mieć charakter duchowy, intelektualny, aktywny oraz agresywny, wraz z biednym południem ma skoncentrować swoje siły w walce z bogatą północą. Odwołując się do geografii sakralnej, Dugin wskazuje, że sakralny podział świata na północ–południe (odpowiednio – świat dobra i zła oraz duch–materia, wieczność–czas) współgra z podziałem świata na Wschód–Zachód (oznaczający podział tradycja–profanacja czy źródło–upadek). Świat bogatej północy porzucił tradycję na rzecz materializmu, a zarazem przyjął rasizm dyskryminujący świat południa. Reprezentantami tego świata są Stany Zjednoczone oraz Europa Zachodnia. Ubogie południe, według Dugina, nie jest w stanie podjąć walki z bogatą północą. Drugi świat – uboga północ ma za zadanie przełamać dychotomiczny podział północy i południa, wykorzystując posiadane atuty (Dugin, 2019a, s. 346–363). Jak stwierdza rosyjski myśliciel:

Bierny opór południowców zyskuje zatem przyczółek w planetarnym mesjanizmie ludzi Północy, którzy radykalnie odrzucają błędne i antysakralne gałęzie tych białych ludów, które wybrały drogę postępu technologicznego rozwoju materialnego. Planetarna, ponadrasowa i ponadnarodowa rewolucja geopolityczna rozbrzmiewa w oparciu o fundamentalną solidarność Trzeciego Świata z częścią Drugiego Świata, która odrzuca projekt bogatej Północy (Dugin, 2019a, s. 363).

Czwarta Teoria Polityczna (Dugin, n.d.) stanowi rozwinięcie tez zawartych w *Podstawach geopolityki* i prezentuje kompleksowo sformułowaną ideologię. Jej głównym założeniem jest stworzenie ideologii umożliwiającej przeprowadzenie „krucjaty przeciw Zachodowi”. Jak pisze Dugin:

Opracowanie ideologii tej Krucjaty jest z pewnością sprawą Rosji, nie może ona jednak być pozostawiona sama sobie, a działać wraz ze wszystkimi siłami światowymi, które w jakiś sposób opierają się amerykańskiemu stuleciu. W każdym razie, ideologia ta powinna rozpocząć się od uznania fatalnej roli liberalizmu, który stanowi uogólnienie drogi Zachodu od momentu, w którym porzucił on wartości Boga i Tradycji (Dugin, n.d., s. 72).

Rosyjski filozof przedstawia w swojej publikacji krytykę liberalizmu, a także niepraktyczność stosowania w świecie postmoderny dwóch ideologii kontestujących liberalizm w epoce nowoczesności (jak je określa Dugin – teorii politycznych), czyli komunizmu i faszyzmu, które poniosły porażkę w starciu z liberalizmem. Zadaniem czwartej teorii jest pokonanie liberalizmu w świecie postmoderny. W tym celu Dugin za kluczowe uznaje rozszyfrowanie paradygmatu postmoderny i, odwołując się do Martina Heideggera, tworzy koncepcję Radykalnego Podmiotu (Dugin, n.d., s. 47–58). Jak wskazuje Sykulisz (2014, s. 232–234), Dugin nadaje Radykalnemu Podmiotowi rolę „bogonoścy”, jest on esencją ludzkiej egzystencji. Posługując się ideą czasu kolistego, Dugin zaznacza, że pozycja podmiotu znajduje się w różnym miejscu w „jaju świata”. W epoce premoderny podmiot znajdował się w centrum, w epoce moderny – u górnej granicy owalu, a w postmodernie – poza owalem, który otworzył się z dołu i zmierza ku światu zwierzęcemu.

Myśl polityczna Władimira Putina do 2022 roku

Jako pierwszy dokument programowy autorstwa prezydenta Federacji Rosyjskiej możemy wskazać tekst z 1999 roku *Rosja na styku tysiącleci*. Władimir Putin nakreślił w nim cele Rosji, którymi były m.in. walka o suwerenność polityczną oraz duchową, a także dążenie do restauracji rosyjskiej idei, odwołując się do rosyjskich wartości

i tradycji, którymi są szacunek dla władzy, podporządkowanie jednostki kolektywowi, działanie zgodnie z duchem państwa rosyjskiego (Doroszczyk, 2016, s. 155–166).

Jednym z kluczowych elementów pozwalających zrozumieć Rosję Putina jest myślenie statokratyczne, charakterystyczne dla reżimów autorytarnych. Polega na akceptacji i podporządkowaniu ośrodkowi władzy, który tworzy mozaikę ideologiczną. W takiej sytuacji występuje programowa bezradność oraz możliwość przechwycenia umiarkowanej i pragmatycznej opozycji. Przykładem partii quasi-opozycyjnej będzie Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej, a partii pierwszego typu, stanowiącej zaplecze polityczne ośrodka władzy – Jedna Rosja, która dąży do centralizacji oraz stabilizacji (Bäcker, 2007, s. 49–91; 2011, s. 79–80).

Wypadkową tego jest dążenie do uzyskania konsolidacji wewnętrznej obywateli Federacji Rosyjskiej poprzez wskazywanie wrogów zewnętrznych. Rosjanie czują się jednym narodem wobec zagrożeń zewnętrznych, podczas gdy w sytuacji braku zagrożenia utożsamiają się bardziej z regionem. Jest to związane z dążeniem do zachowania integralności terytorialnej państwa i zjednoczenia całego społeczeństwa Federacji Rosyjskiej w obliczu licznie występujących mniejszości narodowych (Nadskakuła-Kaczmarczyk, 2020). W Rosji możemy jednak wskazać tylko jeden powszechny mit stanowiący filar tożsamości – jest to mit Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. W związku z tym mamy do czynienia z próbą kreowania innych mitów historycznych, jak zwolnienie Moskwy spod polskiej okupacji (Bäcker, 2007, s. 73).

Jak wskazuje Roman Bäcker, w Rosji żaden znaczący polityk nie zdecyduje się na głoszenie porzucenia przez Rosję ambicji mocarstwowych. Mocarstwowość Rosji to nie jest kwestia „czy odbudowywać mocarstwo?“, lecz „kiedy odbudować mocarstwową pozycję?“. Od początku panowania prezydenta Putina rosyjskie dokumenty państwowe były ukierunkowane na budowanie ładu wielobiegunowego z uwzględnieniem interesów Federacji Rosyjskiej jako mocarstwa regionalnego na obszarze poradzieckim o aspiracjach globalnych. Warto podkreślić, że w dokumentach poruszających kwestię bezpieczeństwa narodowego coraz silniej akcentowano zagrożenia ze strony USA oraz innych państw NATO. W 1997 roku, gdy prezydentem był Borys Jelcyn, koncepcja bezpieczeństwa narodowego nie wskazywała zagrożeń zewnętrznych. W roku 2000 zaostorzono krytykę NATO oraz USA, a także zastąpiono słowo „partnerstwo” słowem „współpraca”, a w roku 2006 międzynarodowy terroryzm uznano za zagrożenie wewnętrzne dopiero jako trzecie w kolejności – po USA oraz NATO (Bäcker, 2007, s. 54–59).

Potwierdzenie tych wątków znajdujemy w przemówieniu monachijskim z roku 2007. Putin otwarcie potępił panujący ład i poddał krytyce Zachód za nieuwzględnianie, jego zdaniem, interesu państw niezachodnich, a także za rozszerzanie NATO w kierunku granic Rosji i brak działań ku rozbrojeniu. Uznał, że istniejący ład nie oddaje rzeczy-

wiście występującego potencjału militarnego, ekonomicznego oraz demograficznego państw nienależących do struktur euroatlantyckich. Prezydent Rosji stwierdził, że to podważa zaufanie w relacjach między Rosją a państwami sojuszu (*Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy*, 2007).

Zaznaczmy także, że w pierwszej dekadzie XXI wieku czołowi politycy rosyjscy podkreślali możliwość „asymetrycznej” odpowiedzi wskutek braku rewizji amerykańskiej polityki. Można tu wymienić rozbudowę sił zbrojnych, wznowienie lotów bombowców strategicznych czy zawieszenie uczestnictwa w Traktacie o ograniczeniu sił konwencjonalnych w Europie (Nadskakuła-Kaczmarczyk, 2020, s. 36).

Narracja wobec USA i reszty państw NATO była stale konfrontacyjna i podważała istniejący ład. W 2014 roku w przemówieniu dotyczącym aneksji Krymu Władimir Putin odwoływał się do mitów historycznych oraz precedensu Kosowa, starając się w ten sposób legitymizować posunięcia Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy, a także wskazując na konieczność zrozumienia przez Zachód potrzeby naprawienia „niesprawiedliwości dziejowej”, której doświadczyła Federacja Rosyjska. Paradoksalnie Putin w tym przemówieniu nie przygotowywał Rosji ani Rosjan do wojny z Ukrainą lub „kolektywnym Zachodem” (Sosnovskykh, 2017).

Władimir Putin w 2021 roku opublikował esej o historycznej jedności Rosjan i Ukraińców, wskazując na to, że Ukraińcy, wraz z Rosjanami i Białorusinami, są częścią „trójjednego narodu ruskiego”, a obecna państwowość Ukrainy jest kreowana na bycie „anty-Rosją”. Powołał się na „historyczną pomoc” w utrzymaniu ukraińskiej państwowości przez Federację Rosyjską po rozpadzie ZSRR, a także interpretację historii kształtowania się ukraińskiej państwowości. Zazaczył, że zerwanie więzów Ukrainy z Rosją będzie skutkowało odzyskaniem historycznie rosyjskich ziem, które dostała Ukraina w wyniku decyzji bolszewików od 1922 roku (Putin, 2021).

Aneksja Krymu, wspieranie separatystów w Donbasie, a także interwencja militarna w Syrii były związane z pojawieniem się totalitarnej gnozy politycznej w przemówieniach Władimira Putina, lecz nie występowała ona trwale i nie odgrywała nadrzędnej roli – dominujące było myślenie fundamentalistyczne. Poza totalitarną gnozą nie pojawiły się inne cechy charakterystyczne dla totalitaryzmu, jak aparat partyjno-państwowy i kontrolowana przez niego mobilizacja mas. W narracji z kolei wykorzystywano frazy charakterystyczne dla epoki stalinowskiej, podkreślano zagrożenie militarne ze strony NATO, dewaloryzację wskazanych wrogów i konieczność ich pokonania, przekonanie o sile Rosji wynikającej z potęgi militarnej (Bäcker, Rak, 2019; Rak, Bäcker, 2020). Nawiązanie do stalinizmu objawia się najczęściej poprzez paranoidalne poszukiwanie spisku i grup dążących do zniszczenia Rosji (Borenstein, 2019; Livers, 2020). Teorie spiskowe mają także na celu podważenie amerykańskiej dominacji na świecie (Yablokov, 2015).

Podsumowując wątek myśli politycznej Putina do roku 2022, możemy wskazać dwie fundamentalne dla niej kwestie. Pierwszą jest jej konserwatywny charakter odnoszący się do rosyjskiej tradycji – prymatu kolektywu nad jednostką oraz silnego państwa o charakterze stabilizacyjnym, zachowującego odrębność rosyjskiego świata od Zachodu. Drugą zaś cel ukierunkowany na odbudowę imperialnej pozycji Rosji, która ma stanowić jeden z biegunów świata wielobiegunowego z wyraźnie zaznaczoną strefą wpływów na obszarze poradzieckim (Bäcker, 2007; Doroszczyk, 2016).

Dugin wobec Putina

Jak wspomnieliśmy wcześniej, Dugin wyraża poparcie dla Putina. Swój stosunek do prezydenta Rosji, a także własne postrzeganie Putina rosyjski filozof prezentuje w publikacji *Putin kontra Putin. Dwa oblicza jednego systemu* (Dugin, 2019b). Putin, w przekonaniu Dugina, miał być opcją stworzoną oraz sterowaną przez atlantystów i liberałów, lecz wybrał niezależność i sformułował dla Rosji własny program nastawiony na odbudowę rosyjskiej mocarstwowości oraz kreowanie świata wielobiegunowego. We wspomnianej publikacji Dugin nie tylko ocenia prezydenturę Putina, lecz poprzez własną analizę implikuje mu realizację fundamentalnych założeń własnej ideologii. W kontekście przemówienia monachijskiego Dugin pisze: „Tezy, które wyartykułował Putin, są krótkim i przekonującym powtórzeniem tych wniosków, o których pisałem jeszcze w połowie lat 90. w książce *Podstawy geopolityki*. [...] W Monachium Putin nadał tym wypowiedziom prostą i zrozumiałą formę” (Dugin, 2019b, s. 63–64). Dugin stwierdza także, że Putin realizuje nowoczesny konserwatyzm w Rosji, który we współczesnych warunkach rosyjskich jest związany z realizowaniem opcji eurazjatyckiej i nie może być jednoznacznie komunistyczny, monarchistyczny lub demoliberalny (Dugin, 2019b, s. 140–141). Jak wskazuje rosyjski myśliciel: „Przywódca Rosji-Eurazji nie może nie być eurazjata. Jest to aksjomat geopolityczny” (2019b, s. 136).

Według Dugina Putin wykonał sześć z dwunastu „prac herkulesowych”, mianowicie: 1) zapobiegł rozpadowi Rosji; 2) wzmocnił instytucję władzy oraz integralność terytorialną; 3) zakończył uległość Rosji wobec Zachodu; 4) zatrzymał „liberalną zachodnią rusofobię”; 5) pokonał nielojalnych oligarchów; 6) wzmocnił pozycję Rosji na obszarze poradzieckim. Zarazem kieruje pod jego adresem zarzut niedoprowadzenia tych prac do końca, który utrudnia realizację kolejnych punktów. Innymi zarzutami są: brak stworzenia ideologii narodowej oraz jasnej strategii, korupcja maskowana patriotyzmem, brak polityki społecznej, słabość Rosji na arenie międzynarodowej, pozwolenie Miedwiediewowi na prezydenturę w latach 2008–2012, co skutkowało spowolnieniem, a nawet zatrzymaniem procesów rozpoczętych przez Putina, nieprze-

konujące społeczeństwo elity, delegitymizacja reżimu wskutek nietrafionych decyzji personalnych, jak nominacja Miedwiediewa (Dugin, 2019b, s. 173–189).

Rosyjski filozof nie kryje swojego rozczarowania otoczeniem Władimira Putina. Wchodzi w polemikę z Surkowem twierdzącym, że ustrój, który wykształcił się w Rosji podczas prezydentury Putina, będzie trwać wiecznie, gdyż najlepiej odpowiada interesom narodowym. Dugin określa Putina mianem „kompromisu”, bez którego elity na Kremlu tracą legitymizację, a putinizm bez Putina nie przetrwa. Rosja Putina jest odzwierciedleniem samego Putina, a więc niemożliwe stanie się kontynuowanie takiej formy Rosji bez człowieka, który jest jej personalizacją – według Dugina po Putinie Rosja zapadnie się wskutek wewnętrznych sprzeczności (Dugin, 2019b, s. 229–235).

Dugin popiera Putina, ponieważ ten kojarzy mu się z przerwaniem trendów prezydentury Jelcyna, które według filozofa prowadziły Rosję do upadku. Zarazem uważa, że Putin ma misję polegającą na restauracji międzynarodowej pozycji Rosji, co też – zważywszy na wcześniej omówioną myśl Putina – nie jest nieuzasadnione. Co istotne, Dugin jest rozczarowany tym, że Putin nie traktuje go jako doradcy i otacza się „polittechnologami”, jak wspomniany Surkow, którzy – według Dugina – nie rozumieją konieczności sformowania ideologii wyznaczającej dalekosiężne cele, a w działaniu kierują się wymaganiami związanymi z sytuacją bieżącą. W związku z tym putinizm nie ma przyszłości. Dugin w swoich publikacjach kreuje rzeczywistość, według której koniecznością dla Putina stanie się przyjęcie oraz realizowanie postulatów wynikających z ideologii kreowanej przez rosyjskiego filozofa (Dugin, 2019b). Charakterystyczne dla Dugina jest także postrzeganie siebie jako „ojca założyciela” rosyjskiej geopolityki, wydawanie dzieł analizujących politykę międzynarodową Putina oraz pośrednio skierowanych do niego (Gołąbek, 2012, s. 142). Rosjanin stwierdza nawet, że „Putin mówi «geopolityczny» i należy to rozumieć zgodnie z definicją podaną w moim podręczniku” (Dugin, 2019b, s. 131). Dugin jest skłonny do stawiania siebie w roli czołowego ideologa Kremla, lecz – jak wskazuje Wielomski (2023, s. 296) – jest to mit niemający odzwierciedlenia w rzeczywistości oraz powielany wyłącznie przez media.

Dugin a Putin od roku 2022

W lutym 2022 roku Federacja Rosyjska uznała niepodległość separatystycznych republik w Donbasie, a następnie przeprowadziła inwazję na Ukrainę. Decyzja o ataku była nieracjonalna – Władimir Putin przecenił możliwości rosyjskiej armii, zarazem nie docenił możliwości obronnych Ukrainy oraz nie spodziewał się tak szybkiej i skoordynowanej reakcji państw zachodnich w nakładaniu sankcji oraz wsparciu politycznym, finansowym, a także militarnym Ukrainy (Bäcker, Rak, 2022). Władimir Putin zaczął

posługiwać się mitami politycznymi, według których Stany Zjednoczone oraz państwa NATO to największy wróg, źródło wszelkiego zła na świecie. Ukraina z kolei pełni tylko rolę pośrednika – elity oraz państwo są na usługach Zachodu, a Ukraińcy marzą o zjednoczeniu z historyczną ojczyzną (Bäcker, 2022).

W swoim wystąpieniu dotyczącym uznania Ługańskiej oraz Donieckiej Republiki Ludowej Putin podkreślał, że Ukraina staje się militarną bazą NATO, przygotowywaną do nadchodzącego uderzenia na Rosję. Według niego włączenie Ukrainy w struktury NATO miałyby umożliwić Amerykanom, zgodnie z ich doktryną, przeprowadzenie uderzenia wyprzedzającego w głąb Rosji przy użyciu broni raketowej. Ponadto prezydent Rosji zauważył, że państwa Zachodu nie wykazują skłonności do rozmów z Rosją oraz do uwzględnienia interesów państw niezachodnich, w tym Rosji, choć Moskwa jest otwarta na takie rozmowy (*Address by the President of the Russian Federation*, 21.02.2022). 24 lutego 2022 roku, ogłaszając rozpoczęcie agresji na Ukrainę, Putin podkreślił te same wątki. Dodatkowo zaznaczył, że «kolektywny Zachód» działa bez poszanowania prawa międzynarodowego, przeprowadzając operacje wojskowe bez podstawy w prawie międzynarodowym w państwach Afryki Północnej, Bliskiego Wschodu oraz w Serbii. W swoim wystąpieniu nawiązał do historii Związku Radzieckiego i Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, podkreślając, że tym razem Rosja nie zostanie zaskoczona atakiem po raz drugi i przeprowadzi uderzenie mające na celu odsunięcie wroga od granic Rosji oraz pokazanie gotowości Federacji Rosyjskiej do obrony granic i walki z NATO. Istotnym elementem było również częste podkreślanie «nazistowskiego» charakteru rządu Ukrainy oraz oddziałów ukraińskiej armii. Według Putina NATO szykuje się do ataku na Rosję i jest to tylko kwestią czasu (*Address by the President of the Russian Federation*, 24.02.2022).

W przemówieniu z okazji Dnia Zwycięstwa w 2022 roku Putin podkreślał znaczenie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, przekonując, że każda rosyjska rodzina została dotknięta przez walkę z III Rzeszą. Motyw Wielkiej Wojny Ojczyźnianej stanowił główny fundament całego wystąpienia (*Victory Parade on Red Square*, 9.05.2022). Wątki te zostały powtórzone rok później (*Victory Parade on Red Square*, 9.05.2023).

Ogłaszając częściową mobilizację rezerwistów, Putin stwierdził, że rosyjskie wojsko walczy nie tylko z nazistowskimi bojówkami, ale także z całym „kolektywnym Zachodem”, który chce wyposażyć Ukrainę w broń zdolną do atakowania terenów Rosji. W planach Ukrainy i Zachodu jest przeniesienie walki z Donbasu na Krym, a następnie na tereny Rosji. W przemówieniu często określał Ukraińców mianem banderowców i neonazistów (*Address by the President of the Russian Federation*, 21.09.2022).

W wystąpieniu związanym z aneksją okupowanych terytoriów Ukrainy Putin podkreślił, że po upadku Związku Radzieckiego Zachód zakładał, iż cały świat ulegnie jego dyktatowi, i nie życzył sobie odrodzenia Rosji po rozpadzie ZSRR.

Oskarżył Zachód o stosowanie metod dominacji, opartych na wykorzystywaniu siły dolara i technologicznej supremacji. Wskazał na brak kooperacji Zachodu, który prowadzi politykę rabunkową wobec reszty świata oraz opiera się na arbitralnych i niepisanych zasadach. Rosja, jako państwo-cywilizacja, nie zamierza poddawać się temu porządkowi. Putin zarzucił Zachodowi rasizm, wynikający z przekonania o wyższości jego cywilizacji i liberalnej kultury nad resztą świata. Podkreślił rolę Rosji w XX wieku w przewodzeniu antykolonialnym postawom na świecie. Stwierdził, że Stany Zjednoczone dążą do osłabienia swoich partnerów i narzucenia im swojego stylu życia oraz systemu politycznego, co prowadzi do destrukcji państw narodowych i kontroli nad nimi. Polityka i cele amerykańskich elit, zdaniem Putina, są skierowane nie tylko przeciwko Rosji, lecz również przeciwko społeczeństwom Zachodu, które zaprzeczają wartościom ludzkim, wierze oraz tradycji (*Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia*, 30.09.2022).

W trakcie marszu wagnerowców na Moskwę Putin odwołał się do historii I wojny światowej i rewolucji, która była zdradą i przyczyną porażki w wojnie. Podkreślił, że ofiarą spisku padła cała Rosja, w tym wagnerowcy (*Address to citizens of Russia*, 24.06.2023). W orędziu po zakończeniu marszu i porozumieniu z Jewgienijem Prigożynem Putin zaznaczył, że Ukraina i „kolektywny Zachód” oczekują wewnętrznych podziałów w Rosji i jej rozpadu (*Address to citizens of Russia*, 26.06.2023).

W orędziu noworocznym z okazji końca roku 2022 znajdujemy wezwanie do realizacji świętego obowiązku, jakim jest obrona Rosji, a także odniesienia do Zachodu, który Rosję oszukał i bezpośrednio jej zagraża. Putin stwierdził też, że historyczna i moralna prawda są po stronie Rosji (*New Year Address to the Nation*, 31.12.2022). Orędzie noworoczne z 31 grudnia 2023 roku było pozbawione odniesień do Ukrainy oraz Zachodu. Putin nakreślił wdzięczność i uznanie dla żołnierzy walczących na froncie oraz wskazał, że jednoczącą Rosjan ideą jest obrona ojczyzny. Brakuje więc wskazania wroga (*New Year Address to the Nation*, 31.12.2023).

Orędzie do Zgromadzenia Federalnego powieliło wątki zawarte w przemówieniach z 2022 roku – kolonizację świata przez Zachód, dążenie do dominacji nad światem przy wykorzystaniu wojska, nadawanie Ukrainie tożsamości „anty-Rosji” oraz propagowanie nazizmu na Ukrainie. Warto zaznaczyć, że treść orędzia zaczyna się od kwestii związanych z wojną. Należy też podkreślić, że słowa *West* oraz *Western* pojawiają się razem 40 razy, a *Ukraine* i *Ukrainian* – 19 razy (*Presidential Address to Federal Assembly*, 21.02.2023).

Orędzie do Zgromadzenia Federalnego z roku 2024 zaczyna się od wezwania nie tylko do dyskusji dotyczącej krótkofalowych celów, ale także do opracowania długofalowej strategii rozwojowej. Putin podkreślił, że rozmawiał zarówno z żoł-

niezami i oficerami, jak i z pracownikami i inżynierami zakładów cywilnych oraz zbrojeniowych, a także z lekarzami, nauczycielami, badaczami, wolontariuszami, przedsiębiorcami, rodzinami wielodzietnymi. W tym zestawieniu „bohaterowie linii frontu” zostają wymienieni jako ostatni. Rosyjski prezydent wspomina także o 10-leciu „Rosyjskiej Wiosny”. W czwartym akapicie wystąpienia pojawia się kwestia „odparcia międzynarodowej terrorystycznej agresji” i zachowania jedności narodowej, a w siódmym – trwającej walki w obronie ojczyzny. W odezwie możemy wskazać pięć wzmianek o Zachodzie, z czego pierwsza występuje w 14. akapicie. Dotyczą one kolejno: tradycji kolonialnych Zachodu i wyobrażeń o upadającej Rosji obecnych na Zachodzie, próby wciągnięcia Rosji w wyścig zbrojeń, sprowokowania przez Zachód wojny na Ukrainie oraz w innych miejscach świata, sankcji oraz wsparcia tradycyjnych wartości reprezentowanych przez Rosję ze strony wielu milionów ludzi na świecie, w tym na Zachodzie. O Ukrainie także pojawiło się pięć wzmianek (*Presidential Address to Federal Assembly*, 29.02.2024). Zauważamy więc łagodzenie retoryki Putina poprzez zmniejszenie częstotliwości odniesień do deklarowanych wrogów. Jednocześnie kwestia konfliktu w wystąpieniach przestaje być pierwszoplanowa.

Zmianę jakościową zauważamy także w wywiadzie z Tuckerem Carlsonem. W przemowie związanej z aneksją okupowanych terytoriów Putin zdecydował się określić działania Zachodu na tle religijnym i kulturowym mianem „satanizmu”, a cywilizację zachodnią wyraźnie dewaloryzował (*Signing of treaties on accession...*, 30.09.2022). W wywiadzie określił ją mianem bardziej pragmatycznej, co przekłada się na pragmatyczne podejście ludzi Zachodu do życia. Kontrastuje to z nastawieniem Rosjan i cywilizacji rosyjskiej na wieczność. Zarazem podkreślił gotowość do negocjacji z Zachodem (*Interview to Tucker Carlson*, 9.02.2024).

Dugin w kwestii inwazji rosyjskiej na Ukrainę powielał wątki występujące przez cały okres jego twórczości. Inwazji nadał wymiar eschatologiczny – „Ukraina nie jest potrzebna nam, Rosjanom. Potrzebna jest Chrystusowi. I dlatego tam jesteśmy” (Dugin, 2022, s. 124) – oraz filozoficzny, wskazując na konieczność powstania filozofii zwycięstwa – „Potrzebna jest nam filozofia Zwycięstwa. Bez niej wszystko będzie daremne, wszystkie nasze sukcesy łatwo będzie przekształcić w porażki” (Dugin, 2022, s. 130).

Jak wskazuje Roman Bäcker (2023), w wystąpieniach Putina z roku 2022 i tekstach autorstwa Dugina występuje szereg podobieństw w diabolizacji Zachodu oraz sakralizacji Rosji. Porównując publikowane wpisy rosyjskiego filozofa z czasów wojny (Dugin, 2022) z tekstami z wcześniejszego okresu (Dugin, n.d.; 2019a; 2019b), nie znajdujemy różnic, które miałyby wpłynąć na kształt jego myśli politycznej. Dochodzimy do wniosku, że Dugin traktuje inwazję na Ukrainę jako emanację Radykalnego Podmiotu – bogonoścy. Przypisując inwazji wymiar filozoficzny, uważa, że to kamień

milowy w pokonaniu liberalizmu w okresie postmoderny. Dugin twierdzi, że ta inwazja złamie czas linearny i będzie epoką powrotu. Jak pisze Rosjanin:

Dopiero 24 lutego 2022 roku i rozpoczęcie SOW na Ukrainie postawiły w jednoznaczny sposób wszystko na swoim miejscu. Rozpoczęła się nowa epoka filozoficzna. Nowa faza światowej historii. [...] SOW, jako zjawisko filozoficzne, jest znakiem powrotu Imperium. Jest powrotem Rosji do Imperium, ostatecznym obraniem drogi do naszego mesjańskiego, futurystycznego przeznaczenia. [...] To my jesteśmy ortodoksyjnymi głosicielami Eurazjatyckiego Imperium Końca, a oni jedynie uzurpatorami. [...] Kijów to początki naszych dziejów. A to oznacza również koniec (Dugin, 2022, s. 148–149).

Dugin tak jak Putin po porażce pod Charkowem uważał, że Rosja nie toczy wojny z Ukrainą, lecz z NATO: „To, z czym mamy obecnie do czynienia na Ukrainie, to wojna. Nie ma już żadnej SOW – to, co mamy, nazywa się wojną. Nie wojną Rosji z Ukrainą, lecz wojną kolektywnego Zachodu przeciwko Rosji” (Dugin, 2022, s. 189). Rosyjski filozof stwierdził, że „Zerwaliśmy z Rosją bezpowrotnie i radykalnie” (Dugin, 2022, s. 168), a także podkreślił nieuchronność ideologizacji Rosji: „Rosja nieuchronnie zbliża się do epoki ideologicznej. [...] Ideologizacja Rosji jest nieunikniona, jej powstrzymanie jest niemożliwe” (Dugin, 2022, s. 169). Jest wysoce prawdopodobne, że Dugin w ten sposób kolejny raz chciał wskazać Putinowi, że ma gotową koncepcję ideologiczną do prowadzenia trwałej konfrontacji z Zachodem. Jednakże, jak zauważyliśmy, narracja Putina po znacznej radykalizacji w roku 2022 zaczęła ulegać deradykalizacji od przełomu 2023 i 2024 roku. Zdaje się, że Putin także nie dąży do trwałej konfrontacji z Zachodem, stąd też w rozmowie z Tuckerem Carlsonem wspominał o gotowości do rozmów. Natomiast jego żądania, wynikające z uprawianego historyzmu w kwestii ukraińskiej, wskazują, że fundamentalną kwestią jest dla niego trwałe związanie losów Ukrainy z Rosją.

Podsumowanie

Zmiany w myśleniu politycznym Putina między totalitarną gnozą polityczną a myśleniem fundamentalnym występowały już wcześniej (Bäcker, Rak, 2019). Wojna rosyjsko-ukraińska zbliżyła Putina do ideologii kreowanej przez Dugina. Warto podkreślić, że Putin i elita Kremla akcentowali możliwość „asymetrycznej odpowiedzi” na brak rewizji polityki zagranicznej ze strony Stanów Zjednoczonych już w pierwszej dekadzie XXI wieku. Zgadza się więc ze wskazaniami w literaturze, że Putin i elity Federacji Rosyjskiej jego prezydentury od początku postawiły sobie za cel przywrócenie mocarstwowej pozycji Rosji z aspiracjami globalnymi i własną strefą wpływów, która wykluczałaby możliwość ingerencji pozostałych mocarstw.

Geopolityka i pojmowanie świata, a zwłaszcza polityki międzynarodowej przez pryzmat geopolityki, są ogólnorosyjską tendencją. Nawet z kategorii suwerenności w koncepcji demokracji suwerennej uczyniono pojęcie o znaczeniu geopolitycznym (Bäcker, 2007, s. 71–81). W związku z tym zbieżność narracji Władimira Putina z narracją Aleksandra Dugina wynika prawdopodobnie nie z inspiracji rosyjskiego prezydenta wskazanym filozofem, lecz ze zbieżności w argumentacji wynikającej ze wspólnego rdzenia, jakim jest restauracja rosyjskiego imperium.

W świetle deradykalizacji Putina możemy także znaleźć przyczynę marginalizacji Dugina, który stoi na pozycjach ekstremistycznych, od 2014 roku. Putin posługiwał się mitami politycznymi oraz totalitarną gnozą polityczną w celu podjęcia próby masowej mobilizacji, która spotkała się z oporem Rosjan (Chawryło, Wiśniewska, 2023). Moskwa upatruje triumf w słabości Zachodu, a w drugim roku wojny nie poniosła żadnej poważnej porażki – wręcz przeciwnie, zdołała odnieść sukcesy, zdobywając Bachmut, Awdiijkę, a także odpierając ukraińskie natarcie latem 2023 roku (Zespół OSW, 2024). Dugin z kolei w swoich publikacjach wyraża wolę konfrontacji z kolektywnym Zachodem – w tym konfrontacji militarnej.

Różnica między Duginem a Putinem jest również widoczna w zagadnieniu kreowania ideologii. W przypadku Putina mamy odwoływanie się do estetyki sowieckiej, jak stosowanie fraz z epoki stalinizmu, czy antykolonialną narrację, a także konserwatywne rosyjskie dążenie do budowy silnego państwa zachowującego historyczną jedność zarówno z Cesarstwem Rosyjskim, jak i ZSRR oraz utrzymanie prymatu kolektywu nad jednostką. Fundamentem putinizmu jest więc sentyment do czasów minionych. Zauważa to także Dugin, krytykując Kreml za brak kreowania ideologii ukierunkowanej na przyszłość. Ideologia Dugina wydaje się też zbyt rozbudowana, by została przyjęta – przynajmniej przez statokratycznych autorytarystów, którzy wymagają podporządkowania się ośrodkowi władzy, a nie sytuacji odwrotnej, a więc adaptacji ideologii ekstremistycznego myśliciela.

Aleksander Dugin i Władimir Putin prezentują zbieżne stanowisko w kwestii zachowania odrębności Rosji od Zachodu oraz restauracji imperium. Od momentu wybuchu wojny w lutym 2022 roku postrzeganie świata zachodniego przez Putina stało się wysoce zbliżone do postrzegania go przez Dugina w kwestii cech i ról przypisywanych Ukrainie oraz Zachodowi rozumianemu jako NATO pod przywództwem USA. Putin dąży do stworzenia strefy wpływów na obszarze poradzieckim. Mając na uwadze ultimatum wystosowane wobec USA i NATO w grudniu 2021 roku, możemy stwierdzić, że Putin chce przywrócić rosyjską strefę wpływów z czasów ZSRR (Menkiszak, 2021). Plany Dugina z kolei obejmują cały kontynent eurazjatycki, w którym panuje jedno imperium – Rosja (super-imperium), wsparta przez mniejsze siły (pod-imperia) – Francję, Niemcy, Iran, Indie oraz Japonię (Dugin, 2019a).

Dugin jest także skłonny sugerować, jakoby był ojcem geopolityki, a Putin realizował lub miał właśnie przystąpić do realizowania jego koncepcji, lecz nie mamy dowodów na to, by Putin i elity kremlowskie inspirowały się jego dziełami. Jak wskazuje Soska (2009, s. 35), w Rosji występuje szereg nurtów ideologicznych wyrażających tęsknotę za imperium. Gołąbek (2012, s. 145) z kolei zauważa, że sam Dugin zaznaczył, iż nastroje antyamerykańskie w Rosji mogą mieć większe poparcie niż Putin.

Bibliografia

- Address by the President of the Russian Federation.* (21.02.2022). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828> (dostęp: 13.03.2024).
- Address by the President of the Russian Federation.* (24.02.2022). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843> (dostęp: 13.03.2024).
- Address by the President of the Russian Federation.* (21.09.2022). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69390> (dostęp: 13.03.2024).
- Address to citizens of Russia.* (24.06.2023). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/71496> (dostęp: 13.03.2024).
- Address to citizens of Russia.* (26.06.2023). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/71528> (dostęp: 13.03.2024).
- Bäcker, R. (2007). *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bäcker, R. (2011). *Nietradycyjna teoria polityki*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Bäcker, R. (2022). *Mity polityczne Kremla roku 2022*. „Myśl Polityczna. Political Thought”, 4(15), s. 7–26.
- Bäcker, R. (2023). *Aleksandr Dugin, Manifest Wielkiego Przebudzenia i pisma czasu wojny*. „Myśl Polityczna. Political Thought”, 1(17), s. 171–176.
- Bäcker, R., Rak, J. (2019). *Epigonic Totalitarianism in Russia*. „Politejam”, 5(62), s. 7–19.
- Bäcker, R., Rak, J. (2022). *Why Did Putin Go Too Far? The Rationality of Vladimir Putin's Decision to Begin a War with Ukraine*. „Society Register”, 6(3), s. 57–71.
- Borenstein, E. (2019). *Plots against Russia: Conspiracy and Fantasy after Socialism*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Chawryło, K., Wiśniewska, I. (2023). *Mobilizacja w Rosji – reakcje społeczne i skutki gospodarcze*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-01-20/mobilizacja-w-rosji-reakcje-spoeczne-i-skutki-gospodarcze> (dostęp: 13.03.2024).
- Doroszczuk, J. (2016). *Kolektywizm w rosyjskiej interpretacji świata – od słowianofilskiej utopii wspólnotowości do Putinowskiej kategorii narodowości rosyjskiej*. Szczecin: Naukowe Wydawnictwo IVG.
- Dugin, A. (n.d.). *Czwarta Teoria Polityczna*, tłum. A. Radlak. Marki: Wydawnictwo ReVolta.
- Dugin, A. (2019a). *Podstawy geopolityki*, tłum. A. Radlak. Warszawa: Wydawnictwo ReVolta.

- Dugin, A. (2019b). *Putin kontra Putin. Dwa oblicza jednego systemu*, tłum. E. Onufryjuk. Warszawa: Wydawnictwo ReVolta.
- Dugin, A. (2022). *Manifest Wielkiego Przebudzenia i pisma czasu wojny*, wstęp i red. M. Piskorski. Warszawa: Dom Wydawniczy Myśl Polska.
- Eberhardt, P. (2010). *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*. „Przegląd Geograficzny”, 82(2), s. 221–240.
- Gołąbek, B. (2012). *Lew Gumilow i Aleksander Dugin. O dwóch obliczach eurazjatyizmu w Rosji po 1991 roku*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hu, A. (2023). *Alexander Dugin is Not That Important*. The National Interest. <https://nationalinterest.org/feature/alexander-dugin-not-important-206186> (dostęp: 28.02.2024).
- Interview to Tucker Carlson*. (9.02.2024). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/73411> (dostęp: 13.03.2024).
- Karczewski, K. (2017). *Tradycja, imperium, geopolityka. Eurazjatyzm w ujęciu Aleksandra Dugina jako alternatywa wobec liberalizmu oraz demokracji liberalnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kim jest Aleksandr Dugin? Daria Dugina, córka ideologa Kremla, zginęła w sobotę w eksplozji*. (2022). Gazeta.pl. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,168571,28813715,-kim-jest-aleksandr-dugin-daria-dugina-corka-ideologa-kremla.html> (dostęp: 28.02.2024).
- Klimek, P. (2022). *Kim jest Aleksandr Dugin? Nazywany „głównym ideologiem Kremla”*. WP Wiadomości. <https://wiadomosci.wp.pl/kim-jest-aleksandr-dugin-nazywany-glownym-ideologiem-kremla-6804084819794624a> (dostęp: 28.02.2024).
- Laruelle, M. (2006). *Aleksandr Dugin: A Russian Version of the European Radical Right*. „Occasional Paper”, 294, s. 1–25.
- Livers, K. A. (2020). *Conspiracy Culture: Post-Soviet Paranoia and the Russian Imagination*. Toronto: University of Toronto Press.
- Massaka, I. (2001). *Eurazjatyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*. Wrocław: FUNNA.
- Menkiszak, M. (2021). *Rosyjski szantaż wobec Zachodu*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-12-20/rosyjski-szantaż-wobec-zachodu> (dostęp: 13.03.2024).
- „Mózg Putina” od dawna chciał zniszczyć Ukrainę. Aleksander Dugin stał się głosem Rosji*. (2022). Onet.pl. <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/aleksander-dugin-geopolityk-i-filozof-nazywany-mozgiem-putina/s9kt5gt> (dostęp: 28.02.2024).
- Nadskakuła-Kaczmarczyk, O. (2020). *Negatywna tożsamość a rosyjskie myślenie polityczne*. „Studia Orientalne”, 1(17), s. 29–43.
- New Year Address to the Nation*. (31.12.2022). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70315> (dostęp: 13.03.2024).
- New Year Address to the Nation*. (31.12.2023). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/73200> (dostęp: 13.03.2024).
- Nowicki, P. (2020). *Państwo narodowe i jego alternatywy w myśli Aleksandra Dugina*. „Pro Fide Rege et Lege”, 2(84), s. 327–344.
- Paradowski, R. (2001). *Eurazjatyckie imperium Rosji. Studium idei*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

- Presidential Address to Federal Assembly.* (21.02.2023). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70565> (dostęp: 13.03.2024).
- Presidential Address to Federal Assembly.* (29.02.2024). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/73585> (dostęp: 13.03.2024).
- Putin, V. (2021). *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians.* Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181> (dostęp: 12.03.2024).
- Rak, J., Bäcker, R. (2020). *Theory behind Russian Quest for Totalitarianism. Analysis of Discursive Swing in Putin's Speeches.* „Communist and Post-Communist Studies”, 53(1), s. 13–26.
- Shekhovtsov, A. (2015). *Alexander Dugin and the West European New Right, 1989–1994.* [W:] *Eurasianism and the European Far Right: Reshaping the Europe-Russia Relationship*, ed. M. Laruelle. Lanham, Maryland: Lexington Books.
- Shekhovtsov, A., Umland, A. (2009). *Is Aleksandr Dugin a Traditionalist? “Neo-Eurasianism” and Perennial Philosophy.* „The Russian Review”, 68(4), s. 662–678.
- Shnirelman, V. (2018). *Alexander Dugin: Between Eschatology, Esotericism, and Conspiracy Theory.* [W:] *Handbook of Conspiracy Theory and Contemporary Religion*, eds. E. Asprem, A. Dyrendal, D. Robertson. Leiden: Brill.
- Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia.* (30.09.2022). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69465> (dostęp: 13.03.2024).
- Soska, M. (2009). *Za świętą Ruś. Współczesny nacjonalizm rosyjski – zarys ideologii.* Warszawa: Wydawnictwo von Borowiecky.
- Sosnovskykh, V. (2017). *A Discourse Analysis of the Crimean Speech: Vladimir Putin's Testimony.* <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/90527> (dostęp: 12.03.2024).
- Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy.* (2007). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (dostęp: 12.03.2024).
- Sykulski, L. (2014). *Koncepcja Radykalnego Podmiotu i „czwarta teoria polityczna” Aleksandra Dugina w kontekście bezpieczeństwa Polski i Unii Europejskiej.* „Przegląd Geopolityczny”, 8, s. 229–242.
- Sykulski, L. (2019). *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szczepańska, A. (2022). *Euroazjatyzm – ideologia Dugina oraz Kremla. Kim jest Aleksandr Dugin?* Historia do Rzeczy. <https://historia.dorzeczy.pl/historia-wspolczesna/272032/euroazjatyzm-ideologia-dugina-oraz-kremla-kim-jest-aleksandr-dugin.html> (dostęp: 28.02.2024).
- Umland, A. (2007). *Alexander Dugin, the Issue of Post-Soviet Fascism, and Russian Political Discourse Today.* „russian analytical digest”, 14(7), s. 2–4.
- Victory Parade on Red Square.* (9.05.2022). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/68366> (dostęp: 13.03.2024).
- Victory Parade on Red Square.* (9.05.2023). Kremlin.ru. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/71104> (dostęp: 13.03.2024).
- Wielomski, A. (2023). *Konserwatyzm ezoteryczny.* Warszawa: Fundacja Pro Vita Bona.

- Witkowski, P. (2022). *Ideolog wojny z Ukrainą. Aleksandr Dugin, najniebezpieczniejszy filozof świata*. Polityka. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2176517,1,ideolog-wojny-z-ukraina-aleksandr-dugin-najniebezpieczniejszy-filozof-swiata.read> (dostęp: 28.02.2024).
- Yablokov, I. (2015). *Conspiracy Theories as a Russian Public Diplomacy Tool: The Case of Russia Today (RT)*. „Politics”, 35(3–4), s. 301–315.
- Zespół OSW. (2024). *Drugi rok wojny w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich*. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2024-02-23/drugi-rok-wojny> (dostęp: 13.03.2024).